

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ДЖАЛІЛОВА ОЛЕКСАНДРА МИКОЛАЇВНА

УДК 316.258:316.776

**ЗНАЧУЩІСТЬ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ
ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теоретичної і практичної філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, МОН України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Бойченко Михайло Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри теоретичної і практичної філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук,
старший науковий співробітник
Зінченко Віктор Вікторович,
відділ інтернаціоналізації вищої освіти,
Інститут вищої освіти НАПН України,
головний науковий співробітник;

доктор філософських наук, доцент
Поліщук Олександр Сергійович,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія доцент
кафедри суспільних дисциплін,
декан факультету мистецтв.

Захист відбудеться 27 листопада 2017 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.17 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, а. 330.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені М.О.Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал 12.

Автореферат розісланий «25» жовтня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.О. Шашкова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні дослідники наділяють суспільство різними концептуальними характеристиками, фіксують складність соціуму, його змістовну багатогранність. Як правило, всі ці характеристики утворюють єдиний комплекс, однак, попри усі відмінності, неможливо адекватно пояснювати сучасні суспільні процеси без глибокого спеціального осмислення такого важливого явища, як соціальні комунікації. Неоднозначність та багатогранність явища соціальної комунікації зумовлює не тільки його вивчення різними науками, а й виникнення різних підходів до його дослідження в рамках однієї науки. Соціальну комунікацію найчастіше розуміють як процес взаємодії між двома або більше соціальними суб'єктами шляхом обміну інформацією з використанням відповідних засобів. Однак, це визначення породжує ще більше питань, переважно філософського характеру. Численні спеціальнонаукові дослідження феномену соціальних комунікацій викликають нагальну потребу їх системного осмислення, виявлення спільних закономірностей функціонування.

Актуальність теми дослідження обумовлена зростаючою роллю соціальної комунікації в сучасному світі, визначається необхідністю філософської рефлексії логіки процесів трансформації простору соціальної комунікації в теорії соціальних систем. Найбільш амбітний соціально-теоретичний проект щодо обґрунтування теорії соціальних систем на основі парадигми соціальної комунікації було запропоновано німецьким соціологом Нікласом Луманом. Тому у даному дисертаційному дослідженні аналіз його праць складатиме основу дослідження. При цьому залучено також праці тих авторів, які вели з Нікласом Луманом теоретичну полеміку (передусім, Ю. Габермас), а також тих дослідників, які продовжують критикувати або розвивати його версію теорії соціальних систем і нині (У. Бек, Р. Мюнх, Г. Вільке, Д. Беккер).

Ніклас Луман покладає поняття комунікації в основу своєї соціальної концепції. Найбільш глибокий розгляд та аналіз соціальної комунікації зроблено дослідником в роботах «Соціальні системи», «Поняття суспільства», «Що таке комунікація?», «Неймовірність комунікації», «Медіа комунікації» та інших, в яких вчений піддає критиці звичайне розуміння комунікації та пропонує інше її тлумачення. Н. Луман визначав комунікацію як особливу функцію соціальної системи, за допомогою якої і відбувається її самовідтворення та саморегуляція. Актуальність роботи полягає в тому, що відмовляючись від позиції своїх попередників, Луман ставить комунікацію над поняттям соціальної дії, апелюючи до того, що саме комунікація є неминуче соціальною операцією, яка продукує можливість дії і супроводжує дію. Виникає необхідність дослідити і проаналізувати концепцію соціальних комунікацій в контексті теорії соціальних систем.

Ступінь розробленості проблеми. Комунікація досліджувалася на теоретичному і практичному рівні з позицій різних дисциплін і підходів. Окремі питання, що стосуються соціальної комунікації, досить докладно

висвітлювалися у філософській та соціологічній літературі. Прикладні аспекти комунікації та інформації досліджувалися, передусім, в рамках інформатики і кібернетики.

У рамках соціальної філософії і соціології комунікація досліджувалася в працях таких вчених як К.-О. Апель, У. Бек, М. Вебер, Ю. Габермас, Е. Гідденс, М. Кастельс, Ч. Кулі, Г. Лассвел, Дж. Г. Мід, Г. Тард, К. Черрі та інші. Комунікація досліджувалася в рамках математичної теорії К. Шенноном, Н. Вінером. Процес розвитку комунікації аналізувався теоретиками інформаційного суспільства – Д. Беллом, Г. М. Маклюен, Е. Тоффлером.

Ч. Пірс, Ф. де Соссюр, Ч. Морріс, Р. Якобсон, Ю. Лотман розглядали комунікацію з погляду семіотичного підходу. Комунікація тут виступала в якості форми міжсуб'єктної взаємодії, опосередкованої знаками. К. Ясперс, М. Бубер, Е. Муньє, розглядали комунікацію як проживання досвіду Іншого, як діалог.

Теоретики Франкфуртської школи (М. Горкгаймер, Т. Адорно, Г. Маркузе) розглядали комунікацію критично – як щось, що піддається ідеологічному контролю і спотворення. Т. Парсонс і Н. Луман аналізували комунікацію з погляду функціоналізму. У їхніх роботах представлено погляд на соціальну комунікацію як на особливу, операційно закриту систему, що самостійно вибудовує свою комплексність.

Дослідженню комунікаційних технологій присвячені роботи українських дослідників А. В. Костіної, Г. П. Почепцова, В. В. Різуна, аналізують роль комунікації в процесі соціальної та культурної ідентифікації індивіда. З російських дослідників, що досліджували комунікаційні процеси можна вирізнити: М. А. Василік, В. П. Конєцька, О. В. Назарчук, А. В. Соколов розглядали комунікацію системно, описували різні аспекти цього поняття, способи розвитку комунікації і суспільства.

Філософські аспекти теорії соціальних систем Н. Лумана аналізували такі вітчизняні дослідники, як М. І. Бойченко, М. В. Триняк та інші, а також соціологи, такі як Ю. В. Романенко, Е. С. Ковтуненко та інші. Окремо слід зазначити критичні дослідження теорії соціальних систем вітчизняними представниками комунікативної філософії – А. М. Єрмоленком, Л. А. Ситниченко, О. І. Ведровим та іншими. Водночас, спеціального дослідження, присвяченого аналізу філософії соціальної комунікації як парадигмальної основи теорії соціальних систем, у вітчизняній філософії досі не було здійснено.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації», науково-дослідної теми філософського факультету № 11БФ041 - 01 «Філософсько-світоглядні та політологічні аспекти гуманітарного розвитку сучасного суспільства», а також у межах науково-дослідницької проблематики кафедри теоретичної і практичної філософії.

Метою дисертаційного дослідження є реконцептуалізація теорії соціальних систем як версії філософської методології при дослідженні соціальної комунікації (на прикладі аналізу робіт Н. Лумана).

Досягнення поставленої мети дисертаційного дослідження передбачає вирішення наступних завдань:

- дослідити витoki та становлення філософії соціальної комунікації, уточнити її методологічний та поняттєвий апарат;
- представити соціальну комунікацію як складний феномен, що може визначатися операціонально;
- проаналізувати значення теорії соціальних систем для філософського розуміння функціональної неоднозначності ролі людини в суспільстві;
- розвинути положення теорії соціальних систем щодо соціальної комунікації як самодостатньої надсистеми;
- проаналізувати співвідношення соціальної комунікації та суспільства під кутом теорії соціальних систем;
- охарактеризувати використання пізнавальних засобів феноменології у теорії соціальних систем.

Об'єктом дослідження виступає філософія соціальної комунікації.

Предметом дослідження виступає теорія соціальних систем Нікласа Лумана як версія філософії соціальної комунікації.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну базу дисертаційного дослідження становить філософський системний підхід у соціальному пізнанні, який задає методологічну та аксіологічну основу для дослідження виникнення, розвитку та функціонування соціальної комунікації в теорії соціальних систем. На цій основі застосовано комплекс з декількох взаємодоповнюючих методів: критичного аналізу, герменевтичної інтерпретації текстів, компаративістський метод і метод когнітивного аналізу. Також використано елементи історико-філософського дослідження, яке ґрунтується на текстологічному вивченні сукупності філософських та соціальних робіт Н. Лумана, що дає можливість різнобічно дослідити поняття соціальної комунікації, її структуру, функції, виявити ефективність діяльності і синтезувати отримані результати.

Наукова новизна дисертаційного дослідження. У дослідженні виявлено основні риси втілення комунікативної парадигми в теорії соціальних систем на прикладі аналізу її версії у викладі Нікласа Лумана завдяки систематизації, реконцептуалізації цієї версії, виявом її проблемних положень, які унаочнюють трансформацію поглядів мислителя та відкривають шлях для їхньої подальшої модифікації.

Наукову новизну дослідження можна конкретизувати у наступних теоретичних положеннях.

Вперше:

- проаналізовано, що концепція соціальної комунікації Н. Лумана відрізняється від концепцій його попередників за кількома ознаками: методологією, понятійним апаратом, предметним полем;

- показано, що соціальну комунікацію, не лише за Луманом, але і в цілому у сучасній системній теорії перестали розглядати як самоочевидне явище, натомість як результат складних операцій, базоване на інформації, яку передають в повідомленні (або не досягають успіху у трансляції), яку розуміють (або не розуміють) і яку сприймають (або не сприймають). В актах відбору, повідомлення, розуміння інформації у комунікації відбувається низка селекцій, кожна з яких є продовженням попередньої і передумовою подальшої комунікативної операції;

- проаналізовано, що ускладнивши і розширивши концептуальне розуміння поняття соціальної комунікації, Луман надав аргументи для формування філософського розуміння функціональної неоднозначності ролі людини в суспільстві: з одного боку, дії людини редукуються до складової соціальної комунікації при функціонуванні соціальних систем, з іншого ж боку, дослідник відзначає надзвичайну складність людини як системи особистості, кажучи про те, що навіть самореферентна соціальна система поступається їй за функціональною складністю. Люди як цілісності є особистостями, а не складовими суспільства як комунікативної реальності, вони належать до зовнішнього світу соціальної комунікації.

Дістала подальшого розвитку теза про те, що:

- соціальна комунікація постає як завжди вже наявна, самодостатня, аутопоезисна надсистема, яка складається із сукупності соціальних систем – засобів своєї реалізації. Як система вона може виробляти все нові операції, процесувати себе в часі, забезпечувати вирізнення та відтворення соціальними системами їхніх навколишніх світів. Суспільство постає як результат такої невинної комунікативної диференціації та генералізації через редукцію надмірної складності (комплексності) сенсу;

- соціальна комунікація є аутопоезисною репродукцією, тобто суспільство розвивається як самосубститутивний порядок, який може змінюватися тільки всередині себе і через себе. Тим самим комунікація стає базисною структурою суспільства, причому відношення «комунікація – суспільство» набуває самореферентний характер: суспільство неможливе поза комунікацією, а комунікація неможлива поза суспільством.

Уточнено положення про те, що:

- одним із здобутків теорії Лумана є те, що феноменологія комунікації буквально «вклинюється» в системну теорію соціуму і тим самим «зав'язує» свідомість в комунікацію. Має місце «відрив» комунікації від області її емпіричної актуалізації та суто поведінкових проявів, але феноменологія комунікації концептуалізується Н. Луманом за рахунок суттєвого розширення та переосмислення класичного словника феноменології завдяки залученню термінів і понять з інших епістемологічних традицій та їхніх словників (функціонального аналізу, загальної теорії систем, теорії аутопоезису, теорії законів форми Джорджа Спенсера-Брауна тощо).

Теоретичне і практичне значення дослідження. Дане дисертаційне дослідження складає виявлення нових тенденцій в трансформації теорії і

практики соціальних комунікацій в контексті застосування здобутків теорії соціальних систем Нікласа Лумана. Отримані результати запропонованого дослідження можуть бути використані при розробці спецкурсу, присвяченого творчості дослідника та навчальних курсів із таких дисциплін як соціальна філософія.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою автора. Висновки, положення наукової новизни одержані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження: основні положення та висновки дисертації обговорювались на кафедрі теоретичної та практичної філософії та науково-теоретичному семінарі аспірантів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. До того ж основні теоретичні положення дисертації були представлені та обговорені в ході виступів на міжнародних наукових конференціях: «Международная научная конференция «Коллективизм и индивидуализм: идеи и практика», (Київ-Магнітогорск-Буча, 10 лютого, 2014), «Міжнародна науково-практична конференція «Дні науки філософського факультету – 2014» (Київ, 15-16 квітня, 2014), «Міжнародна науково-практична конференція «Дні науки філософського факультету – 2015» (Київ, 21-22 квітня, 2015), «Всеукраїнська наукова конференція «Духовність. Культура. Пам'ять. До 150-річчя від дня народження митрополита Андрея Шептицького», (Львів, 12-13 травня, 2015), Міжнародна конференція «Досягнення науки в 2015 році», (Київ, 19 грудня, 2015), «Міжнародна науково-практична конференція «Дні науки філософського факультету – 2016» (Київ, 20-21 квітня, 2016), «XIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав-Хмельницький, 29-30 квітня, 2016).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження викладено у 13 публікаціях - 7 статей, серед яких 1 стаття у науковому фаховому виданні України та 5 статей у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 1 – в іноземному періодичному виданні, 6 тезах наукових доповідей, опублікованих у збірках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи обумовлена специфікою предмету дослідження, логікою розкриття проблеми, а також метою і завданнями дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів кожен з яких має підрозділи, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг роботи становить 195 сторінок, основна частина 177 сторінок. Список використаних джерел і літератури нараховує 180 найменувань, обсягом 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації, наводиться аналіз ступеня наукової розробленості проблеми, визначається об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, формулюються положення, що виносяться на захист,

викладаються теоретико-методологічні основи, наукова новизна дослідження, висвітлюється теоретична та практична значливість роботи, наводяться відомості про апробацію.

Перший розділ «Соціальна комунікація як предмет соціально-філософського аналізу» присвячений розгляду джерел та ступінь наукового опрацювання вивчення поняття «соціальної комунікації», розглянуто основні підходи, методи та концепції.

У підрозділі 1.1. «Сутність і особливості поняття соціальної комунікації» розглядається дослідницька традиція і основні принципи розуміння соціальної комунікації в рамках вітчизняних і зарубіжних досліджень. Інтенсивне вивчення мови і комунікації починається з початку ХХ-го століття з виникненням лінгвістики і семіотики. З розвитком засобів масової комунікації відбувається збільшення числа комунікативних досліджень. Вивчаються особливості розвитку соціальної комунікації в аспекті технологічних змін (Д. Белл, М. Маклюен, Е. Тоффлер) і вплив масової комунікації на створення ідеологічних парадигм, що маніпулюють громадською думкою (М. Горькаймер, Т. Адорно, Г. Маркузе). Зазначається, що в другій половині ХХ століття теорія комунікації збагачується дослідженнями, пов'язаними з досягненнями структурного функціоналізму і теорії аутопоезису. Вказано також, що теорія комунікації формується як сукупність різних дисциплін і методологічних підходів, по-різному розглядають соціальну комунікацію і процес її розвитку. Серед різноманіття різних визначень сутності соціальної комунікації виділено три способи її подання: як системи (Т. Парсонс, Н. Луман), діяльності (інтераціоналізм, біхевіоризм, екзистенціалізм, діалогізм) і соціального інституту (Франкфуртська школа, представники теорії індустріального суспільства). Надалі в дисертаційному дослідженні соціальна комунікація представлена як багатовимірний феномен, що включає в себе характеристики системи, діяльності та соціального інституту. Вона подається як розвиваюча, інструментальна опосередкована система діяльності, що забезпечує міжсуб'єктну взаємодію. Соціальна комунікація є засобом пристосування до навколишньої дійсності і інструмент по її оволодінню та перетворення; систему, що вибудовує свою власну комплексність і забезпечує взаємодію індивідів.

У підрозділі 1.2. «Теоретичні моделі соціальної комунікації» пропонується огляд теоретичних моделей соціальної комунікації. Розглядається класична модель соціальної комунікації 30-х років ХХ століття американського соціолога Г. Лассвелла. Зазначено, що на початку ХХ сторіччя намітилися два підходи до вивчення власне соціальної комунікації як самодостатнього предмету дослідження. Перший напрям базувався на концепції технологічного детермінізму (Д. Белл, З. Бжежинський). Другий напрям – соціальний. Основним результатом комунікації постає взаєморозуміння. Розглянуто ідеї соціального конструктивізму в працях П. Бергера і Т. Лукмана. Некласична методологія ґрунтується на когнітивній моделі суб'єктно-об'єктних відносин з

приводу об'єкта (Ю. Габермас). Розглядається постнекласичний підхід до вивчення соціальної комунікації, що зводить природу соціального до суб'єктно-об'єктних відносин. Суспільство описується як мережа комунікацій, а комунікації мають можливість до самоопису суспільства і його самовідтворення (принципи самореферентності і аутопоезис Н. Лумана). У 60-х роках ХХ ст. отримав свій розвиток новий науковий підхід до вивчення соціальної комунікації – дискурсний аналіз. Слід зауважити, що таким чином проведений аналіз розглядає проблему сутності соціальної комунікації як загального філософського поняття і разом з тим як змістовно конкретного поняття, необхідного для дослідження різних областей сучасного гуманітарного знання, для якого поняття «комунікація» виконує інтегруючу функцію.

Підрозділ 1.3. «Основні характеристики комунікації в теорії соціальних систем» присвячений аналізу соціальної комунікації в системному вимірі, якому характерно еволюційне розуміння комунікативного розвитку. Зазначено, що система комунікації розвивається послідовно, за своїми законами, виходячи з власних операцій. При цьому зазначається, що Т. Парсонс вперше сформулював ідею про «символічно узагальнюючих посередників» комунікації, за допомогою яких зв'язуються окремі підсистеми суспільства (економіка, культура, політика) в цілісну систему. Взаємодія між системами і підсистемами за допомогою узагальнюючих символічних посередників і є процес обміну інформацією. У процесі комунікації взаємодіють кілька елементів: дії актора і носія повідомлення; відповідна реакція реципієнта; взаємні ролі, що зв'язують учасників цього процесу. Констатовано, що за допомогою комунікації здійснюється і управління, комунікація є механізмом, за допомогою якого виникає і реалізується влада в суспільстві. Таким чином, з точки зору Парсонса, комунікація – це і передача інформації, і причина взаємодії елементів всередині системи, і процес їх взаємозв'язку, і соціальний механізм управління, і специфічний елемент відтворення політичної влади. На противагу цьому, Ніклас Луман акцентує увагу на тому, що сама комунікація не є чимось первісним, не останній нерозкладний елемент, а синтез цих процесів, що приєднують одна до одної селекції, які Н. Луман називає інформацією, повідомленням і розумінням. Розглянуто синтез трьох селекцій, що являє собою самореференціальний закритий процес. Інформація селекціонується із загального сенсу. Для завершення комунікативного акту слід прийняти рішення про те, що повинно бути акцептовано, а що може бути предметом опротестування або незрозумілим. Розуміння означає, відповідно, мимовільне і не випадкове відгалуження комунікативних подій за допомогою самореференціального процесу комунікації. Через повторювані обговорення утворюються ідентичності, на основі чого формується границя суспільства. Таким чином, суспільство формується виключно на основі комунікацій, що тривають і приєднуються одна до одної.

Другий розділ «Аналіз комунікації в теорії соціальних систем (на основі аналізу праць Нікласа Лумана)» присвячений аналізу його робіт під кутом зору їх соціально-філософської значущості.

У підрозділі 2.1. «Характеристика медіа поширення та медіуми комунікації» розглянуто поняття форми, що отримує подальше теоретичне оформлення завдяки розрізненню медіума і форми. Зазначається, що медіум, тобто субстрат, передбачає безліч елементів, які вільно поєднуються, а форма, навпаки, являє собою строго певне поєднання цих елементів. Медіум володіє більш високим ступенем комплексності, а в формі здійснюється редукція комплексності: медіум складається з вільно пов'язаних елементів, форма ж, навпаки, жорстко сполучає їх. Наголошено, що медіум і форма особливо добре підходять для опису подій і структури психічних і соціальних систем, в яких медіумом виступає сенс. Медіум сенсу переводиться на різних рівнях в різні версії медіума/форми: сенс/мова, мова/слова, слова/висловлювання тощо. Зазначається, що сенс є медіумом, здатним конституювати системи в формі соціальних і психічних систем, тобто в формі комунікативних і когнітивних операцій. Отже, сенс – це здійснення самого процесу комунікації, порядок селектування актуальності і встановлення між ними відмінностей. Констатовано, що засновником медіума комунікації, яка розгортає себе як тривалий аутопоезис суспільства, – це мова. Мова являє собою сукупність «слабо пов'язаних» і вільно конкуруючих за місце в комунікації елементів.

Зазначається, що письменність, втілюючи в себе матерію колективної успадкованої пам'яті далі підвищує цю організаційну здатність. В такому разі – в довготривалій перспективі – на основі письменності виникають системи, в повній мірі налаштовують власний аутопоезис на спостереження другого порядку: функціональні системи сучасного суспільства. Вказано також, що засоби комунікації не комунікують самі, вони представляють тільки медіум для комунікації як форми. Засоби комунікації обплутують соціальний світ новими видами комплексності, в рамках яких комунікація знаходить все нові втілення і нові способи аутопоезисного процесування.

У підрозділі 2.2. «Становлення символічно генералізованих засобів комунікації» розкрито аналіз символічно генералізованих засобів, які можна розглядати як нормативне забезпечення цілісності суспільства. В разі символічно генералізованих медіа мова йде про завоювання для суспільства «нового ґрунту», який до цього неможливо було використовувати. Вказано також, що в ході історії символічно генералізовані медіа комунікації виникають і віддиференційовуються за еволюцією медіа поширення інформації, оскільки перші являють собою не що інше, як успішні способи вирішення тих комунікативних проблем, які породжують інші. Слід зазначити, Луман виокремлює наступні символічно генералізовані медіа комунікації: істина, цінності, власність/гроші, мистецтво, кохання, влада/право. Розглядаються символічно генералізовані медіа комунікації, або медіа успіху, які вирішують комунікативні труднощі тим, що кондиціонують селекції і тим самим мотивують до прийняття або відхилення комунікації, тобто, з точки зору спостерігача, вибудовують причинно-наслідкові зв'язки. Але спостерігач в соціальній системі завжди «подвійна випадковість»: спостерігач і учасник, Ego і Alter. Вказано також, що спостерігач, як учасник соціальної комунікації,

зобов'язаний мати на увазі те, що його селекції доведеться мати справу з чужими селекціями. Як підсумок зазначено, що медіа при всій нормалізації їх використання ніколи не впорядковують повсякденну поведінку в його цілісності. Вказується, що символічно генералізовані медіа комунікації придатні лише для тих функціональних областей, всередині яких як проблема, так і бажаний успіх залежать лише від самої комунікації. Їх функція виконана, як тільки вибір деякої комунікації лягає в основу наступних комунікацій.

У підрозділі 2.3. «Зв'язок комунікації та саморегулюючих систем» обґрунтовано розрізнення системи і навколишнього світу. Зазначається, що поняття аутопоезису є ключовим в теорії Нікласа Лумана. Запозичуючи його у Умберто Матурани, Луман розуміє під ним самовідтворення. Це означає, що в системі існує певний тип операцій, до яких приєднуються операції такого ж типу. Констатується, що аутопоезисні системи Луман визначає як системи, здатні в мережі своїх елементів породжувати ці елементи і власні структури. Вони пов'язані одна з одною, вступають в єдине ціле і породжуються системою завдяки тому, що визнаються як відмінності, як інформації. Стверджується, що аутопоезис – це виробництво системи за допомогою самої системи, а самовідтворення системи через комунікацію чітко відмежовує систему від її зовнішнього світу. Це означає, що в суспільстві відбувається відтворення комунікацій з комунікацій. На відміну від традиційної концепції суспільства і комунікації, Луман стверджує, що ніяка конкретна людина не є необхідною для суспільства. Його твердження засноване на розрізненні суспільства і навколишнього світу, виходячи з якого, на думку Лумана, людину – як свідому істоту – слід віднести або до системи, або до навколишнього світу.

Підкреслено, що Н. Луман формулює важливі визначення: комунікація конститується як механізм суспільства в якості аутопоезисної системи. Комунікація – аутопоезисна репродукція, це означає, що суспільство розвивається як самосубституційований порядок, який може змінюватися тільки всередині себе і через себе. У такий спосіб, комунікація стає базисною структурою суспільства, причому відношення «комунікація – суспільство» набуває циркулярного характеру: суспільство неможливе поза комунікацією, а комунікація неможлива поза суспільством. Її справжній сенс – у створенні диференціації, до яких в ході подальшого процесу можуть приєднуватися інші комунікації, потім стабілізуються завдяки створенню, якраз цими комунікаціями системних границь.

У підрозділі 2.4. «Взаємозв'язок комунікації й дії в теорії соціальних систем» розглянуто комунікацію як елементарну єдність самоконституції, дію як елементарну єдність самоспостереження і самоопису соціальних систем. Акцентується увага, що елементами соціальної системи є комунікації. Комунікацію можна спостерігати прямо, оскільки вона складається з інформації, повідомлення і розуміння як єдиного цілого. Саме в єдності цих трьох складових комунікації полягає «сенс» як «надлишок посилення на можливості переживання і дії. Проте Луман вказує на те, що сенс має три виміри: предметне, тимчасове і соціальне. Щодо цих трьох вимірів сенс може

бути опосередкований. Уточнюється, що дія є соціальною дією у всіх тих випадках, коли при визначенні його змісту враховується соціальний вимір, тобто коли враховується думка інших. Однак, дія є загальною дією лише тоді, коли вона має на меті та / або відбувається як комунікація, оскільки вона лише тоді впливає на соціальну систему суспільства. Вказано, що комунікація є елементарною єдністю самоконституції, дія є елементарною єдністю самостереження і самоопису соціальних систем. Обидві є висококомплексними обставинами, які використовуються як єдність і скорочуються до формату, необхідного для цього. Різниця комунікації в повному сенсі синтезу відборів і відносної дії сприяє виборчій організації супутньої самореференції; а саме в тому сенсі, що комунікацію можна використовувати лише рефлексивно, якщо можна визначити, хто діяв комунікативно.

У третьому розділі «Розвиток комунікативної парадигми як основи теорії соціальних систем» розглянуто роботи тих дослідників, з якими Ніклас Луман вів теоретичну полеміку, а також тих дослідників, які продовжують критикувати або розвивати його версію теорії соціальних систем і нині.

Підрозділ 3.1. «Критика системних засад соціальної комунікації в теорії комунікативної дії Юргена Габермаса» розкриває різні аспекти сучасної комунікації: змістовний і функціональний в теорії комунікативної дії Ю. Габермаса. Зазначається, що як феномен мови комунікація є способом реалізації комунікативного потенціалу мови, але функціонування комунікації визначається зовнішніми по відношенню до мови системними механізмами, які існують в тісному взаємозв'язку з процесами, що відбуваються в суспільстві. У своїх основних уявленнях про природу комунікації Габермас звертається до теорії символічного інтеракціонізму Дж. Міда. Підкреслено, що найважливішою методологічною основою теорії комунікації Ю. Габермаса слід вважати теорію мовних актів, яка розроблялася в філософії мови Дж. Л. Остіна і Дж. Р. Сьорля. Габермас виокремлює інструментальну та комунікативну дії. Критерієм ефективності інструментальної дії є міра успішного оволодіння діяльністю і контролю. Критерієм же ефективності комунікативної дії є досягнутий рівень згоди і взаєморозуміння між взаємодіючими суб'єктами комунікативного процесу. Центральна теза Габермаса полягає в тому, що саме комунікативна дія є універсальним елементом людської взаємодії, бо будь-яка стратегічна дія передбачає для свого здійснення завдання взаєморозуміння. Ю. Габермас вважає соціальну комунікацію істинною, особистісною, освоєною соціальністю. Порівняння теорії соціальної комунікації Лумана і теорії комунікативної дії Габермаса, виконана на більш високому рівні абстрагування, але все - таки з урахуванням отриманих емпіричних даних, також виявляє, крім їх загального предмета - соціальної комунікації, схожість позицій двох теоретиків у визнанні важливої ролі мови в утворенні специфічно людської соціальності, заснованої на вербальній комунікації. Однак, вихідні положення луманівської теорії соціальної комунікації представляються більш евристичними, ніж у Габермаса. В контексті дискусій підкреслено, що обидві

соціологічні теорії хоча і присвячені аналізу та вирішення комунікативних проблем, але побудовані на протилежних світоглядних засадах. Теорія комунікативної дії Габермаса виходить з визначально закладених можливостей комунікативного успіху, в той час як в соціології Лумана міститься теза про принципову неможливість комунікації, а значить і виникнення соціальних систем.

Підрозділ 3.2. «Сучасний розвиток концепцій соціальної комунікації в теорії соціальних систем» присвячений аналізу робіт німецьких дослідників, які розглядають соціальну комунікацію в теорії соціальних систем. Зазначається, що дослідник Ріхард Мюнх вбачає в дослідженнях Т. Парсонса перспективну концепцію фазових коливань символічних засобів комунікації: політичної влади, грошей, впливу, істини, ціннісних зобов'язань та ін. Символічні засоби комунікації виконують регулятивну функцію координації дій. Розглянуто, що символічні засоби комунікації можуть перебувати в різних динамічних станах. Мюнх розвиває парсонівське взаємопроникнення значень окремих функціональних систем з використанням символічно узагальнених засобів масової комунікації і виступає тільки за «відкритість» засобів комунікації інших систем. Луман на противагу цьому підкреслює аутопоєзисну єдність систем і стверджує, що не існує в масштабах всього суспільства, взаємопов'язаних значень. Німецький філософ Дірк Беккер, який є послідовником ідей Лумана, застосовує контроль, заснований на комунікації і має на увазі переговори і укладення свого роду угоди. Зазначено, що система є способом передавати контроль, якщо не існує іншого способу контролювати, крім як комунікувати. Цей спосіб розглядає яким чином можливий контроль, якщо контроль змушує контролюючого і контрольованого відмовитися від ступенів свободи, якими вони в іншому випадку могли б мати, і замість цього змушує їх вдатися до комунікації. Проаналізовано, що соціальна комунікація, її семантика і прагматика ряду можливостей визначена не технічно, а соціально, тобто обмежено. В певній мірі, зауважує Беккер, комунікація в дійсності має на увазі виробництво надмірності. Отже, соціальна комунікація полягає в перевірці цієї надмірності і тому стимулюється як знанням, так і незнанням, тим, що було сказано, і тим, що не було сказано, визначеністю і невизначеністю, сенсом включеним і сенсом виключеним.

Підрозділ 3.3. «Соціальна комунікація у «суспільстві ризику»» присвячений аналізу поняття «суспільства ризику» в процесах глобалізації та модернізації сучасного суспільства. Німецький дослідник Ульріх Бек називає сучасне суспільство суспільством ризику. Бек наголошує про посилену комунікацію через границі: якщо говорити про горизонти глобальних ризиків, то кожна людина живе в безпосередній близькості від будь-якої іншої людини. Космополітизм в цьому новому значенні, для Бека, – це почуття єдності, посилене спільною загрозою: тепер космополітизм – це вже не вибір, а стан. Уточнюється, що всі люди об'єднані сьогодні одним - мрією про більшу осмисленість того, що відбувається в світі. Соціологічна теорія ризику Н. Лумана безпосередньо пов'язана з критикою раціональності сучасного

суспільства. Соціальна комунікація, за Луманом, передбачає вибір між альтернативами, що само по собі є ризикованими. Але, незважаючи на піддрив основ традиційної раціональності, комунікація, і ніщо інше, залишається тим засобом, за допомогою якого суспільство як система виробляє і відтворює себе. Саме комунікація забезпечує соціальне сполучення. Луман шукає рішення проблеми нормалізації суспільства в аутопоезисному типі комунікації. Розглянуто критику Бека щодо системної закритості Лумана, адже системна закритість вже не може бути опцією: людство зав'язано загальною павутиною виробництва і назрівання ризику. Зазначається, що рефлексивність тоді призводить до розладу аутопоезису, але при цьому зганяє потоки соціальної комунікації в гібридні системи. Наголошено, що новий запропонований метод Бека полягає в поверненні аутопоезису, який буде представляти собою розкриття зовні всіх внутрішньо системних закритостей через соціальну комунікацію.

ВИСНОВКИ

У висновках підводяться підсумки проведеного дослідження, які втілюють наукову новизну, відображають мету, розв'язують завдання дослідження і можуть бути узагальнені у таких положеннях:

1. З'ясовано, що саме поняття комунікації повністю покриває область значень поняття суспільства, взятого в абстрактному сенсі. Найбільш помітну роль тут відіграла теорія повідомлень, пов'язана з ім'ям К. Шенона, – в її рамках розроблялися синтаксичні, семантичні і прагматичні проблеми передачі інформації. Поряд з ключовими роботами К. Шенона, У. Уівера, Н. Вінера, К. Чері важливе місце належить роботам, в яких описувалися оптимальні комунікативні системи та створені моделі комунікативних структур. Соціальна комунікація включає в себе характеристики системи, діяльності та соціального інституту. Комунікація являє собою засіб пристосування до навколишньої реальності та інструмент по її оволодінню і перетворенню; систему, що вибудовує свою власну комплексність і забезпечує взаємодію індивідів.

2. Проаналізовано, що вихідним пунктом теорії суспільства Нікласа Лумана є теорія соціальних систем, яка розглядає суспільство, що охоплює всі інші соціальні реальності, як операційно замкнуту соціальну систему. Ця система на основі комунікації виокремлюється зі свого навколишнього світу і відрізняється від всього, що не є комунікацією, наприклад, від життя, природи, свідомості. Для позначення зв'язку системи із довкіллям Н. Луман ввів поняття «структурного сполучення», яке означає, що довкілля не управляє всіма операціями системи, але воно може порушувати деякі з них, утворюючи деякі специфічні прикордонні структурні сполучення, що викликає структурні зміни системи.

Проаналізовано, що одним з ключових понять Лумана є поняття «аутопоезису», що означає – система може виробляти свої власні операції тільки через мережу своїх власних операцій. А мережа власних операцій знову-таки створюється цими операціями. При введенні цього поняття Луман створив

нові елементи для дискусії. Система сама себе виробляє. Вона не тільки створює свої власні структури, але є автономною також на рівні операцій.

Поняття аутопоезису введено експліцитно на протигагу можливого поняттю аутопраксису. Тоді поняття аутопоезису з необхідністю веде до важкого, часто неправильного розуміння поняття оперативної закритості системи. Це поняття, звичайно, ще нічого не означає у відношенні щодо виробництва. Іноді часто вбачають в ньому причинну ізольованість, автаркію, когнітивний соліпсизм. Більшою мірою воно є необхідним наслідком того тривіального факту, що ніяка система не може оперувати за своїми межами.

3. Особистість постає як виконавець системних функцій і водночас джерело їхнього удосконалення, що яскраво демонструє феномен мови. Вона є основоположним медіумом комунікації за Луманом, що гарантує регулярний, саморозгортальний, довготривалий аутопоезис суспільства. На базі мови комунікація створює засоби символічної генералізації, що відкривають перед нею нові можливості еволюції. Вони дозволяють не тільки більш інтенсивно поширювати комунікацію, а й наділяти її примусовістю і гарантувати її продовження. Саме це дає відповідь на питання, чому комунікація, хоча і неймовірна, але необхідна. Влада, гроші, любов, істина – засоби комунікації, які створили суспільство і скріпили його. Але водночас – це цінності, які мотивують особистість до комунікації і саме як цінності вони можуть зазнавати впливу особистостей.

4. В актах вибору інформації, повідомлення, розуміння у соціальній комунікації здійснюються селекції, кожна з яких є продовженням попередньої і передумовою подальшої комунікативної операції. Безперервність процесування цих операцій гарантує тотальність комунікації. Комунікація і тільки комунікація має справу з комплексністю довкілля, актуалізуючи в своїх селекції за допомогою сенсу одні можливості і створює потенціал для інших. Комунікація постає як наявна, самодостатня, аутопоезисна система. Вона розрізняє тільки одне – себе від довкілля. Як система вона може теж тільки одне – виробляти все нові операції, процесувати себе в часі. Але розрізняючи і оперуючи, вона може все, бо таким чином створює суспільство – ту версію редукції комплексності сенсу, якої соціум зобов'язаний своїм існуванням.

5. Акцентовано, що соціальна комунікація у Лумана перестала бути звичайним емпіричним явищем, вона не просто представляє суспільство, а безпосередньо є ним. Суспільство тому слід розуміти як комунікацію – а точніше, як сукупність усіх наявних соціальних комунікацій, об'єднаних у самодостатню над систему, яка відтворює сама себе. Щоб обґрунтувати це узагальнення, Луману довелося перебудувати методологічні засади соціальної теорії і її категоріальний апарат. Із складу суспільства були вилучені люди, з усіма їх індивідуальними переживаннями і здібностями до спілкування, до свідомості, до історичної пам'яті; суспільство звільнилося від баласту речових атрибутів, таких як територія або матеріальна культура. Від суспільства в інтерпретації Лумана залишилися тільки чисті події комунікації, обробні смислові форми, створені в процесі її самовідтворення.

6. У процесі дослідження з'ясовано, що Луман залишає за дужками комунікації весь світ – для того, щоб відтворити його в якості комунікативного феномена всередині комунікації. Якщо для Е. Гусерля світ був смисловим феноменом свідомості, то для Лумана як філософа світ виступає як сенс, що конститується в комунікації. Деталізовані описи у Лумана повинні, за його задумом, відтворити механізм дії соціальної системи в її довкіллі. Як тільки в суспільстві відбуваються комунікації, які роблять темою саме суспільство, відбуваються дві речі: суспільство відтворює себе, бо ведеться комунікація, і суспільство описує себе, бо воно комунікує про себе. Ця можливість самоопису передбачає можливість самоспостереження, а вона знову - таки є результатом самореференції соціальних систем, тобто можливості комунікувати про комунікації. Тим самим операції свідомості можна розглядати як частину операцій соціальної комунікації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Джалілова О. М. Особливості мас-медіа як системного засобу комунікації (за роботами Н. Лумана) /О. М. Джалілова // Політологічний вісник. Збірник наукових праць. – К.: вид-во ВАДЕКС, 2015, вип. 79. - С. 159-169.
Статті у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних:
2. Джалілова О. М. Диференціація концептуальних інтерпретацій поняття «комунікація» в сучасній філософії /О. М. Джалілова // Вісник ХППУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія». – Харків: ХНПУ, 2016, вип. 47 (частина І). – С. 61-71.
3. Джалілова О. М. Поняття символічної генералізації в теорії комунікації за Н. Луманом /О. М. Джалілова // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ПП «Видавництво «Гілея», 2016, вип. 112 (9). - С. 116-120.
4. Джалілова О. М. Ризик у сучасному суспільстві: соціально-філософський аналіз /О. М. Джалілова // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ПП «Видавництво «Гілея», 2016, вип. 109 (6). – С. 182-186.
5. Джалілова О. М. Роль особистості в теорії соціальних комунікацій /О. М. Джалілова // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ПП «Видавництво «Гілея», 2016, вип. 108 (5). - С. 131-136.
6. Джалілова О. М. Соціально- філософський аналіз поняття комунікація в теорії суспільства Н. Лумана /О. М. Джалілова // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво «Гілея», 2016, вип. 111 (8). - С. 245-249.

Наукові статті в закордонних періодичних виданнях:

7. Джалилова А. Н. Особенности социально-философского исследования человеческой деятельности в аспекте «индивидуализм -коллективизм»/ А. Н. Джалилова // Коллективизм и индивидуализм: идеи и практика/ под. ред. Д. А. Яковлева. – Киев-Магнитогорск-Буча: РАНХиГС, 2014. – С. 21-25.
Тези наукових доповідей та матеріали конференцій:
8. Джалилова О. М. Ідентичність людини в сучасній культурі /О. М. Джалилова // Тези Міжнародної наукової конференції “Духовність. Культура. Пам`ять”. Львів, 12-13 травня, 2015 р. – Львів: Львівський національний університет імені І. Франка, 2015. – С. 70-74.
9. Джалилова О. М. Комунікація як глобальна проблема сучасного світу /О. М. Джалилова // Дні науки філософського факультету-2015, Міжн. наук. конф, (21-22 квітня 2015 р) [матеріали доповідей та виступів]/ редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015. – Ч. 3- С. 77-78.
10. Джалилова О. М. Концептуальний аналіз «суспільства ризику» /О. М. Джалилова // Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. – Переяслав - Хмельницький, 2016. – Вип. 13. - С. 212-214.
11. Джалилова О. М. Особливості мас-медіа як системного засобу комунікації (Н. Луман) /О. М. Джалилова // Дні науки філософського факультету-2014, Міжн. наук. конф, (15-16 квітня 2014 р) [матеріали доповідей та виступів]/ редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014р. - Ч.5 - С. 80-81.
12. Джалилова О. М. Теоретичні моделі соціальної комунікації /О. М. Джалилова // Дні науки філософського факультету-2016, Міжн. наук. конф, (20-21 квітня 2016 р) [матеріали доповідей та виступів]/ редкол.: А. Є. Конверський[та ін.]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. - Ч. 6. С. 53-56.
13. Джалилова О. М. Теорія соціальних систем Н. Лумана (загальний огляд) /О. М. Джалилова // Збірник центру наукових публікацій «Велес» за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції: «Досягнення науки в 2015 році», м. Київ: збірник статей (рівень стандарту, академічний рівень). – К.: Центр наукових публікацій, 2015. – С. 100-103.

АНОТАЦІЯ

Джалилова О. М. Значущість теорії соціальних систем для становлення філософії соціальної комунікації. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2017.

Дисертаційне дослідження представляє філософську реконструкцію обґрунтування теорії соціальних систем як методології пізнання соціальної комунікації, який був запропонований німецьким соціологом Нікласом Луманом. Показано, що соціальну комунікацію, не лише за Луманом, але і в цілому у сучасній системній теорії перестали розглядати як самоочевидне явище, натомість як результат складних операцій, базованих на інформації, яку передають в повідомленні (або не досягають успіху у трансляції), яку розуміють (або не розуміють) і яку сприймають (або не сприймають). В актах відбору, повідомлення, розуміння інформації у комунікації відбувається низка селекцій, кожна з яких є продовженням попередньої і передумовою подальшої комунікативної операції.

Проаналізовано, що ускладнивши і розширивши концептуальне розуміння поняття соціальної комунікації, Луман надав аргументи для формування філософського розуміння функціональної неоднозначності ролі людини в суспільстві: з одного боку, дії людини редукуються до складової соціальної комунікації при функціонуванні соціальних систем, з іншого ж боку, дослідник відзначає надзвичайну складність людини як системи особистості, кажучи про те, що навіть самореферентна соціальна система поступається їй за функціональною складністю. Люди як цілісності є особистостями, а не складовими суспільства як комунікативної реальності, вони належать до зовнішнього світу соціальної комунікації.

Ключові слова: соціальні системи, соціальна комунікація, медіа комунікації, аутопоезис, самореферентність, дія, теорія соціальних систем.

АННОТАЦІЯ

Джалилова А. Н. Значимость теории социальных систем для становления философии социальной коммуникации. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 - социальная философия и философия истории. - Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко; Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2017.

Диссертационное исследование представляет социально-теоретический проект по обоснованию теории социальных систем на основе парадигмы социальной коммуникации, который был предложен немецким социологом Никласом Луманом. Поэтому в данной диссертации исследовании анализ его работ составляет основу исследования. В то же время привлечено также работы тех авторов, с которыми исследователь вел теоретическую полемику, а также тех исследователей, которые продолжают критиковать или развивать его версию теории социальных систем в настоящее время.

Продемонстрировано, что социальную коммуникацию, не только согласно Луману, но и в целом в современной системной теории перестали рассматривать как самоочевидное явление, напротив – как результат сложных операций, основанных на информации, которую передают в сообщении (или не достигают успеха в трансляции), которую понимают (или не понимают) и

которую воспринимают (или не воспринимают). В актах выбора информации, сообщения, понимания в коммуникации происходит ряд селекций, каждая из которых является продолжением предыдущей и предпосылкой дальнейшей коммуникативной операции.

Проанализировано, что усложнив и расширив концептуальное понимание понятия социальной коммуникации, Луман предоставил аргументы для формирования философского понимания функциональной неоднозначности роли человека в обществе: с одной стороны, действия человека редуцируются к составляющей социальной коммуникации при функционировании социальных систем, с другой стороны, исследователь отмечает чрезвычайную сложность человека как системы личности, говоря о том, что даже самореферентная социальная система уступает ей по функциональной сложности. Люди как целостности являются личностями, а не составляющими общества как коммуникативной реальности, они принадлежат к внешнему миру социальной коммуникации.

Развито положение, что социальная коммуникация выступает как всегда уже присутствующая, самодостаточная, аутопоэзисная сверхсистема, которая состоит из совокупности социальных систем – средств своей реализации. Как система она может производить все новые операции, процессировать себя во времени, обеспечивать вычленение и воспроизведение социальными системами их окружающих миров. Общество возникает как результат такой безостановочной коммуникативной дифференциации и генерализации через редукцию чрезмерной сложности (комплексности) смысла.

Философски осмыслено, что коммуникация является аутопоэзисной репродукцией, то есть общество развивается как самосубститутивный порядок, который может изменяться только в себе и через себя. Тем самым коммуникация становится базисной структурой общества, причем отношение «коммуникация - общество» приобретает самореферентный характер: общество невозможно вне коммуникации, а коммуникация невозможна вне общества.

Ключевые слова: социальные системы, социальная коммуникация, медиа коммуникации, аутопоэзис, самореферентность, действие, теория социальных систем.

ABSTRACT

Dzhalilova O. M. Significance of the theory of social systems for the formation of the philosophy of social communication. - Manuscript

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in Philosophy, Specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, MOES of Ukraine, 2017.

The thesis is presented a philosophical reconstruction of the justification of the theory of social systems as a methodology for cognition of social communication, which was proposed by the German sociologist, Niklas Luhmann. It has been shown that social communication, not only in the Luhmann, but also in general in modern system theory, ceased to be regarded as self-evident phenomenon, but as a result of

complex operations based on the information transmitted in the message (or does not achieve success in the broadcast), which is understood (or do not understand) and which is perceived (or not perceived). In the acts of selection, communication, understanding of information in the communications there is a series of selections, each of which is a continuation of the previous and a prerequisite for further communicative operation.

It was analyzed that by complicating and expanding the conceptual understanding of the concept of social communication, Luhmann provided arguments for the formation of a philosophical understanding of the functional ambiguity of the role of man in society: on the one hand, human actions are reduced to the component of social communication in the functioning of social systems, on the other hand, the researcher notes extraordinary the complexity of a person as a system of personality, saying that even a self-referential social system is inferior to it by functional complexity. People as integrity are individuals, and not components of society as a communicative reality, they belong to the external world of social communication.

Key words: social systems, social communication, media communications, autopoiesis, self-reference, action, theory of social systems.